

การยกระดับภูมิปัญญาผ้าทอชุมชนสู่การค้าเชิงพาณิชย์
กรณีศึกษา ผ้าทอไทลื้อ บ้านหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือ
อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

The Enhancement of Community Weaving Wisdom into
Commercial Trade: Ban Luang Nua, Luang Nua Sub-district,
Doi Saket District, Chiang Mai Province

สุนิตา สุตียะ ชนาภา โพธิ์ศรี พัชรพล หงษ์เหาะ คณิศร ตระกูลพิทักษ์กิจ
และ ธนารัตน์ ธนะปัด

Sunita Sutiya Chanapa Phosr Patcharapon Honghuo
Khanisorn Takulpitakkit and Thanarat Thanapad

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

วันที่รับบทความ : วันที่ 26 พฤษภาคม 2566

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 6 มิถุนายน 2566

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 16 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อ ศึกษาความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ของชุมชนไทลื้อ และศึกษาแนวทางการยกระดับการนำผ้าทอไทลื้อไปประยุกต์ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ตัวแทนสมาชิกในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยไทลื้อบ้านใบบุญ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 13 คน สำหรับเครื่องมือ ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การบรรยายและการพรรณนาความ ในการวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ผลวิจัยพบว่า ความเป็นมาของภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อบ้านลวงเหนือ คนไทลื้อจะใช้ชีวิตท่ามกลาง ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และอยู่ร่วมกับคนพื้นเมืองล้านนาได้อย่างกลมกลืน แต่มีสิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่และไม่เคย เลือนหาย คือ ภาษาพูด และการแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายทอมือแบบไทลื้อ ผู้หญิงไทลื้อจะเรียนรู้การทอผ้าจากมารดา โดยใช้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ปัจจุบันคนในชุมชนมีความต้องการต่อยอดผลิตภัณฑ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ไทลื้อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ โดยทางกลุ่มต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัย สร้างความพึงพอใจ ให้กับผู้บริโภค ด้วยการต่อยอดทำเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น ถุงย่าม หมวก มาสก์ และกระเป๋า โดยมีแนวทาง ในการยกระดับผ้าทอไทลื้อ คือ ผ้าทอที่มีลวดลายคงความเป็นเอกลักษณ์ของบ้านลวงเหนือ โดยเน้นคุณภาพ ของผ้าทอให้ดีขึ้นจากเดิม ด้วยการใส่ลายลวงเล่นผ้าหรือลายลวงเล่นเมฆเข้าไป แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ ของชาวไทลื้อบ้านลวงเหนือ นั่นคือ “ผ้าชิ้นลายตาหมาควายลวง” ซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานของคนไทลื้อ บ้านลวงเหนือ รวมถึงการสร้างลวดลายที่แปลกใหม่ขึ้นในอนาคต

คำสำคัญ: การยกระดับ ภูมิปัญญา ชุมชนท้องถิ่น

ABSTRACT

This research aims to study the wisdom of Thai Lue weaving, the need for product development and the ways to enhance Thai Lue woven fabrics to be applied as products. The sampling group in this research was the representatives of Ban Bai Boon: Tai Lue Wisdom Learning Center, Luang Nua sub-district, Doi Saket district, Chiang Mai. The method used by purposive random sampling with 13 people. The tool used in this research was in-depth interviewing form using descriptive and narrative writing to analyze data related to the study. The results of the research revealed the origin of the Tai Lue weaving wisdom of Ban Luang Nua that Tai Lue people live in a simple way of life. There is a harmonious demeanor when mixed with the native Lanna people but there still something that has never faded, which is the Tai Lue spoken language and Tai Lue cotton hand-woven dressing. Tai Lue women learning weaving from their mothers using the resources available in the community. Nowadays, people in the community require to focus on further product development and Tai Lue fabrics design into various products. The group wants to develop their product to be more modern, gains consumers' satisfaction by extending its range into other products such as Thai satchels, hats, masks and bags. The way to enhance Tai Lue woven fabrics is to retain the uniqueness of Ban Luang Nua pattern with more emphasizing of the quality of woven fabrics which may include a '*Luang Len Fa*' pattern or '*Luan Len Mek*' pattern and stills preserves the identity of the Tai Lue people of Ban Luang Nua sarong, known as the '*Ta Mha Khwai Luang*' pattern, which is the legendary animal of Ban Luang Nua and the creation of new patterns in the future.

KEYWORDS: Product enhancement Wisdom Local community

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งเกิดจากประสบการณ์ของชาวบ้านที่บรรพบุรุษได้สั่งสม ดูแลและเก็บรักษาความรู้ไว้ เพื่อถ่ายทอดสืบต่อกันมาให้กับลูกหลานและคนในครอบครัวที่ใกล้ชิด เป็นความรู้ความสามารถอันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการลงมือทำ ทดลองปฏิบัติ และลองผิดลองถูกจนเกิดเป็นความชำนาญ ภูมิปัญญา และเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ โดยเป็นความรู้ที่ฝังแน่นอันเกิดจากการปฏิบัติจริง นำไปใช้ได้จริง และลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นความรู้ของตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เป็นรากฐานที่หล่อหลอมให้คนในชุมชน รู้สึกหวงแหนในภูมิปัญญาของตนเอง มีจิตสำนึกร่วมกันอนุรักษ์ดูแลรักษาฟื้นฟูพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ก่อให้เกิดสุขภาวะสังคมที่ดีอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา ทำให้ครอบครัวได้อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ อบอุ่น และเป็นวิถีชีวิตของชุมชนที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมชุมชน รวมถึงเป็นอาชีพที่จะเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว ตลอดจนสามารถที่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชน (ถวิล อรัญเวศ, 2556 อ้างถึงใน ยุภาพร เจริญวัฒนมณีชัย, 2560)

สิ่งสำคัญที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหามนุษย์ คือ ความรู้ ความสามารถ และความเชื่อ กระบวนการสั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ นี้คือ ภูมิปัญญา ความเป็นอยู่ การใช้ชีวิตวิถีปฏิบัติ มีส่วนสำคัญที่ส่งผลถึงความแตกต่างของปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีแก้ไขปัญหานั้นกัน ดังนั้น แต่ละพื้นที่ย่อมมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แตกต่างกัน แต่อาจมีส่วนคล้ายกันบ้างตามความใกล้ชิดหรือใกล้เคียงของภูมิภาค ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถใช้แก้ไขปัญหามาของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมของปัญหากับสภาพแวดล้อม ยุคสมัย หรือโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้ การเลือกสรร การปรุงแต่ง การพัฒนา ได้มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่นและมีการ สืบทอดต่อกันมา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าต่อวิถีชีวิตคนไทยเป็นอย่างมาก และมีลักษณะเป็นองค์รวมที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้นมาเรียนรู้ แก้ไข จัดการปัญหา ซึ่งเป็นแนวคิดการพึ่งตนเองสู่ความยั่งยืนและปรับตัวต่อการดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตของคนไทยเพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาหรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมและยุคสมัยนั้น (ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์, 2542 อ้างถึงใน เพ็งอ้อ, 2560)

ผ้า ถือเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะผ้าเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ นอกเหนือจากอาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในสังคมเกษตรกรรม นับตั้งแต่บรรพกาลสืบมา ทุกครัวเรือน จะมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว มีการสั่งสม และถ่ายทอดกรรมวิธีการทอผ้าให้แก่สมาชิกที่เป็นเพศหญิง เพราะการทอผ้าเป็นงานศิลปะที่ต้องใช้ทั้งความขยัน ความอดทน ความพยายาม และความประณีตละเอียดอ่อน ซึ่งแม่หรือยายจะเป็นผู้ทำหน้าที่อบรมและถ่ายทอดความรู้ กรรมวิธี และประสบการณ์ในการทอผ้าให้แก่บุตรสาว หรือหลานสาวจนสั่งสมเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ผ้าทอเกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศไทยมาช้านาน โดยกรรมวิธีการทอผ้ามีขั้นตอนที่ประณีตละเอียดอ่อน กรรมวิธีการทอผ้าเป็นกระบวนการทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งซับซ้อนและไม่ซับซ้อน ได้แก่ ประเภทการย้อมสีเพื่อให้เกิดลวดลาย ประเภทเพิ่มเส้นพุ่งในการทอลวดลาย และประเภทไหม 2 เส้น นำมาตีเกลียวเป็นเส้นเดียวกัน ส่วนลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทอจะมีลวดลายที่สวยงาม เกิดจากภูมิปัญญาและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ลวดลายผ้าทอไทยเริ่มต้นจากสิ่งที่พบเห็นในธรรมชาติ และลวดลายเรขาคณิตแล้วนำมาผสมผสานกัน ลวดลายส่วนใหญ่มักเป็นลวดลายจดจำและได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2558 อ้างถึงใน สุจินดา เจียมศรีพงษ์ และ ปิยวัน เพชรหมี่, 2560)

ผ้าทอพื้นเมือง เป็นการทอผ้าโดยชาวบ้านที่ผลิตด้วยวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชน และใช้เครื่องมือการทอแบบดั้งเดิม ผ้าทอพื้นเมืองในแต่ละพื้นที่จะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น และมีลวดลายผ้าที่แตกต่างกัน เช่น จังหวัดน่าน มีผ้าลายน้ำไหล จังหวัดมุกดาหารมีผ้าลายแก้วมุกดา จังหวัดมหาสารคามมีผ้าสายสร้อยดอกหมาก จังหวัดชัยภูมิ มีผ้าลายxonารี เป็นต้น ซึ่งลวดลายผ้าเหล่านี้ จัดเป็น "ลายดั้งเดิมหรือลายโบราณ" ที่ถูกสรรสร้างมาจากตำนานในอดีต จากประวัติศาสตร์ในอดีต จากการเล่าขานของผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชน และจากความเชื่อโบราณของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งลวดลายบนผืนผ้าทอเหล่านี้จะถูกพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้นผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองเหล่านี้จึงมีรากเง้ามาจากวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ มีเอกลักษณ์และลวดลายเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองเหล่านี้นับวันจะสูญหาย เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด ประกอบกับผลิตภัณฑ์ไม่เป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าของผ้าทอลายโบราณเหล่านี้ จึงทำให้ไม่มีการผลิตผ้าทอหรือลดการผลิตผ้าทอลง กอปรกับได้มีการนำเครื่องจักรเข้ามาผลิตมากขึ้น ทำให้สามารถทอผ้าได้รวดเร็วและได้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอจำนวนมากขึ้น แต่การผลิตที่รวดเร็วมากขึ้นทำให้ราคาผ้าทอที่ผลิตโดยเครื่องจักรมีราคาถูกลง เมื่อเปรียบเทียบกับผ้าทอด้วยมือ จึงทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่นิยมหันไปใช้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ผลิตโดยเครื่องจักรแทน ส่งผลให้กระบวนการผลิตที่ใช้มือแบบดั้งเดิมนับวันจะสูญหายไป (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2558 อ้างถึงใน เพ็งอ้อ, 2560)

ผ้าทอไทลื้อบ้านลวงเหนือได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา เมืองลวงเหนือ หมายถึง ที่อยู่ของพญาลวงอันเป็นสัตว์ในจินตนาการของชาวไทลื้อมาเล่นผ้า (เมฆ) เพื่ออำนวยความสะดวกให้คนในพื้นที่อยู่ดีมีสุข อยู่ดีกินหวาน วิถีชีวิตผูกพันกับการทอผ้าโดยจะทอผ้าขึ้นชื่อลือว่า ตาหมาควายลวง (เยี่ยมลักษณะ อุดการ, 2550) แต่ปัจจุบันไม่ได้รับความนิยม และในอนาคตอาจจะสูญหายไป

จากปัญหาที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อ และการยกระดับภูมิปัญญาผ้าทอชุมชนสู่การค้าเชิงพาณิชย์ กรณีศึกษาผ้าทอไทลื้อ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากผ้าทอไทลื้อ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีความโดดเด่นในลวดลาย รวมถึงบ้านลวงเหนือให้ความสำคัญกับการทอผ้าเป็นอย่างมาก ทั้งด้านการตัดเย็บการประณีตในการตัดเย็บ และความโดดเด่นในเรื่องผ้าฝ้ายทอมือ ด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะเข้าไปศึกษาที่บ้านลวงเหนือ เพื่อ 1) ศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อของบ้านลวงเหนือ 2) ศึกษาความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมในการนำผ้าทอไทลื้อไปประยุกต์ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ ตลอดจนยกระดับภูมิปัญญาผ้าทอชุมชนสู่การค้าเชิงพาณิชย์ โดยการเผยแพร่ภูมิปัญญาผ้าทอพื้นไทลื้อของบ้านลวงเหนือขึ้นเป็นงานผ้าทอแบบดั้งเดิมให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีความประณีตทำผ้าทอให้ออกมาสวยงาม ทำให้เห็นถึงความสามัคคีของกลุ่มผ้าทอบ้านลวงเหนือที่ทำสินค้าออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย แต่ยังคงรักษาความเป็นภูมิปัญญาในกระบวนการทำผ้าทอจากบรรพบุรุษ เพื่อให้ควบคู่กับการพัฒนาอาชีพของชาวบ้านลวงเหนือ และเพื่อเพิ่มรายได้ของตนเองและครอบครัว

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนไทลื้อ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับการนำผ้าทอไทลื้อไปประยุกต์ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของผ้าทอไทลื้อ บ้านหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ คนในชุมชนบ้านหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 936 คน (420 ครัวเรือน)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยไตลื้อ บ้านใบบุญ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 13 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูลบ้านหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการสัมภาษณ์แบบคำถามแบบปลายเปิดที่ผู้ตอบคำถามสามารถตอบคำถามได้อย่างอิสระ แต่อยู่ในกรอบแนวคำถาม ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ตอนที่ 2 การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอพื้นเมือง

ตอนที่ 3 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผ้าทอพื้นเมืองเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าที่สร้างมูลค่าเพิ่ม

ตอนที่ 4 การเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอพื้นเมือง

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการลงพื้นที่ภาคสนามในการวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่มีคุณภาพเหมาะสมสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะผู้วิจัยสามารถซักถามและหารายละเอียดของประเด็นได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็น ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ขออนุญาตในการบันทึกภาพ บันทึกเสียงและจดบันทึก โดยอธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลทราบในจุดประสงค์ของการสัมภาษณ์ระหว่างสัมภาษณ์ หากผู้ให้ข้อมูลขอยุติหรือไม่ยินยอมสัมภาษณ์สามารถกระทำได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลการสัมภาษณ์ การถ่ายภาพ การจดบันทึกและข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนาม มาจัดประเภทให้เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการศึกษา

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การยกระดับภูมิปัญญาผ้าทอชุมชนสู่การค้าเชิงพาณิชย์ กรณีศึกษาผ้าทอไทลื้อ บ้านหลวงเหนือ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อและกระบวนการทอผ้าทอไทลื้อของชุมชนไทลื้อ บ้านหลวงเหนือ พบว่า ชุมชนไทลื้ออพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน เมื่อ 600 กว่าปี สมัยก่อนผู้ชายจะออกไปทำไร่ทำนา ผู้หญิงจะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนและทอผ้าอยู่กับบ้าน โดยเรียนวิธีการทอผ้าจากแม่คนไทลื้อส่วนใหญ่เชื่อว่า การทอผ้าเป็นหน้าที่ของผู้หญิง และจะต้องมีกี่ทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้าน ชาวไทลื้อมีลวดลายผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ลายตาหมาควายหลวง ตามความเชื่อ หมายถึง มีเทวดาลงมาเกิดในเมืองมนุษย์และแปลงร่างเป็นหมาควายหลวง และได้ฆ่าผู้ชายทั้งหมดเพื่อนำผู้หญิงมาเป็นภรรยาของตน จากนั้นมีชายหนุ่มคนหนึ่งได้ฆ่าหมาควายตัวนั้น ทำให้ผู้หญิงทั้งหลายเสียใจจนร้องไห้ น้ำตาออกมาเป็นสายเลือดและเป็นผ้าชิ้นจนเป็นสีแดง จากนั้นหญิงไทลื้อจึงได้ทอผ้าชิ้นตามริ้วลายดังกล่าว ส่วนบนผ้าชิ้นจะเป็นสีแดง จึงเป็นที่มาของผ้าชิ้นตาหมาควายหลวง โดยกระบวนการทอผ้าแบบดั้งเดิมเริ่มต้นจากการปลูกฝ้าย เก็บดอกฝ้าย แล้วนำไปตาก หลังจากตากเสร็จแล้วจึงนำไปอัด (รีด) เอาเมล็ดฝ้ายออกแล้วตีให้ฟู เมื่อฝ้ายฟูจึงนำไปปั่นให้เป็นเส้น จากนั้นทำการเปียฝ้ายและนำฝ้ายไปย้อมสี และชอน้ำข้าว โดยน้ำข้าวที่ใช้จะเป็นน้ำข้าวเจ้า ในอดีตจะนำข้าวเจ้าไปต้ม แต่ปัจจุบันจะใช้แป้งข้าวเจ้าไปต้มแล้วนำฝ้ายมาแช่ จากนั้นนำไปซักจะทำให้ฝ้ายเหนียวขึ้น เรียกกระบวนการนี้ว่าการฆ่าฝ้าย จากนั้นนำฝ้ายที่ได้นำไปย้อมสีและตากแดด เมื่อแห้งแล้วจึงเข้าสู่กระบวนการทอผ้า โดยนำไปขึ้นเขาเรียกว่า โว้นฝ้าย ให้เป็นลวดลาย จากนั้นนำไปขึ้นกี่ และนำไปใส่ในเขา จากนั้นจึงจะสามารถเริ่มขั้นตอนการทอผ้าได้ การเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทลื้อ ในปัจจุบันสามารถศึกษาและเรียนรู้ได้จากศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยไตลื้อ บ้านใบบุญ ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ การนำความรู้เกี่ยวกับผ้าทอไปศึกษาต่อยอดควรคำนึงถึงคุณค่าและความน่าสนใจ และคงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อ ซึ่งจะเน้นเสื้อผ้าสีดำ – แดง และทำเป็นถุงย่ามใส่ของ จากนั้นจึงได้พัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เช่น รองเท้า และถุงเท้าแก้วน้ำ

ภาพที่ 1 แสดงภาพบ้านไหมประยุกต์ ณ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยไหมบ้านบุญ

ภาพที่ 2 การทอผ้าขึ้นไหมด้วยกี่ทอผ้า โดย แม่ครูพรธชา บัวมะลิ

ภาพที่ 3 ผ้าทอไทลื้อลายตาหมาควายหลวง

ภาพที่ 4 ถูย่ามไทลื้อ

ภาพที่ 5 กล่องบรรจุภัณฑ์ของชุมชนไทลื้อบ้านหลวงเหนือ

2. ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนไทลื้อ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า คนในชุมชนบ้านลวงเหนือมีความต้องการเพิ่มมูลค่าในการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อ เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยไทลื้อมักจะพูดว่า “อยากได้ผ้าซิ่น อยากได้เสื้อ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ทำจากผ้าทอไทลื้อ” ด้วยเหตุนี้ จึงมีความต้องการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ และมีความคิดที่จะเพิ่มมูลค่าของผ้าทอจึงทำลายเกาะล้วงขึ้นมา และต้องการเพิ่มมูลค่าในการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อ โดยต้องการต่อยอดทำเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น ถุงย่าม รองเท้า หมวก และ ถุงหิ้วแก้วน้ำ เป็นต้น

3. แนวทางในการยกระดับการนำผ้าทอไทลื้อไปประยุกต์ใช้เป็นผลิตภัณฑ์ คือ การขยายช่องทางการขายให้มีการขายผ่านทางช่องทางออนไลน์ ซึ่งจะทำให้ศูนย์การเรียนรู้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้น และการมีผ้าทอที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของบ้านลวงเหนือ อาจใส่ใส่ลายลวงเล่นผ้ายเข้าไป แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของลวงเหนือ คือ “ลายตาหมาควายลวง” ซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานของคนไทยลื้อบ้านลวงเหนือ โดยมีการสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์และเน้นเอกลักษณ์ผ้าทอไทลื้อ โดยเน้นที่เอกลักษณ์ที่โดดเด่นด้วยลายลวงเล่นผ้าย (พญาลวงเล่นเมฆ) และผ้าซิ่นลายตาหมาควายลวง ด้วยการนำไปแปรรูปที่หลากหลาย เช่น แปรรูปเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า ตุ๊กตา เพื่อที่จะสามารถนำไปเป็นของที่ระลึก ของฝากได้ทุกเพศทุกวัย และมีการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความสวยงาม และทันสมัยมากยิ่งขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้บริโภค

การอภิปรายผล

1. ความเป็นมาของภูมิปัญญาผ้าทอไทลื้อบ้านลวงเหนือ คนไทลื้อจะใช้ชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เมื่ออยู่ปะปนกับคนพื้นเมืองล้านนาทำตัวให้กลมกลืนเข้ากับคนพื้นเมือง แต่ยังมีสิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่ไม่เคยเลือนหาย คือภาษาพูดไทลื้อและการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ด้วยผ้าฝ้ายทอมือแบบ ไทลื้อ โดยคนไทลื้อนั้นเริ่มจากการปลูกฝ้ายและเก็บดอกฝ้ายเองแล้วนำไปตาก เมื่อตากเสร็จแล้วจึงจะนำไปอีด (รีด) เอาเม็ดฝ้ายออกแล้วตีให้ฟู จากนั้นจึงนำไปปั่นให้เป็นเส้นและทำการเปียฝ้าย เมื่อเปียฝ้ายเสร็จจึงจะได้ฝ้ายจะนำฝ้ายไปย้อมสีหรือว่าหม่าน้ำข้าว เวลาที่จะทอผ้าก็จะนำไปขึ้นเขา เรียกว่า “ไวนฝ้าย” ทำให้เป็นลวดลายแล้วนำไปขึ้นกี่ เมื่อขึ้นกี่แล้วจึงจะนำไปใส่ในเขา จากนั้นจึงเริ่มขั้นตอนการทอผ้าได้ สมัยก่อนชุมชนบ้านลวงเหนือเป็นชุมชนไทลื้อตามคำที่เล่าขานกันมาว่า สมัยก่อนผู้ชายจะออกไปทำไร่ทำนา ผู้หญิงจะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือนจะทอผ้าอยู่แต่บ้านเรียนการทอผ้าจากผู้เป็นแม่ จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของ นางเยาว์ อุทุมพร (2561) ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นวัฒนธรรมที่สะสมจากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติ ภูมิปัญญาไทย

จึงเป็นองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ประกอบด้วยแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศิริพร เวียงเงิน และคณะ (2562) เรื่อง ผ้าทอไทลื้อ : ภูมิปัญญาบนลายผ้าของชุมชนบ้านป่าปี ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน พบว่า ผ้าทอไทลื้อของกลุ่มผ้าทอไทลื้อบ้านธิ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น รวมไปถึงการได้แลกเปลี่ยนความรู้กับสังคมอื่นและวัฒนธรรมของสังคมอื่น และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนนั้น และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กิตติคุณวัฒน์ จุฑะวิภาต (2555) เรื่อง ผ้าทอกับชีวิตคนไทย พบว่า ผ้าทอของไทยมีทั่วทุกภูมิภาคของประเทศมีวิวัฒนาการสืบทอดมาช้านานเป็น ศิลปะที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตครอบครัวและสังคมไทยแต่ละภูมิภาค รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงกันด้วยเส้นใยของผ้าทอพื้นบ้าน

2. ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนไทลื้อ บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนืออำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยคนในชุมชนบ้านลวงเหนือมีความต้องการเพิ่มมูลค่าในการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อ เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยไทลื้อมักจะมีคนพูดว่าอยากได้ผ้าชิ้น อยากรู้ได้เสื้อและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่ทำจากผ้าทอไทลื้อ ด้วยเหตุนี้จึงมีความต้องการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ และต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัยและสร้างความพึงพอใจให้กับผู้บริโภค โดยการต่อยอดทำเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น ถุงย่าม หมวก แมส กระเป๋า เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดผ้าทอของ นาทยา พรเพ็ชรพราว (2553) ที่กล่าวว่า การทอผ้าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมา นอกจากคุณค่าทางศิลปะแล้วยังเป็นการแสดงถึงแบบแผนความเป็นอยู่ในสังคม กรรมวิธีและเทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายต่าง ๆ จึงต้องมีหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนเข้ามาอนุรักษ์และสนับสนุนผ้าทอพื้นเมืองให้ยกระดับกลายเป็นสินค้าร่วมสมัยและคนในชุมชนต้องสามารถประยุกต์ออกแบบกับแฟชั่นสมัยใหม่ได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กมลวรรณ พัชรพรพิพัฒน์ สารสุข (2560) เรื่อง แนวทางในการพัฒนาศักยภาพทางการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่นประเภทกระเป๋าจากเศษผ้า : กรณีศึกษา ผ้าทอไทลื้อบ้านเฮี้ย อำเภอปัว จังหวัดน่าน พบว่า การพัฒนาศักยภาพทางการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่นประเภทกระเป๋าจากเศษผ้าทอเหลือใช้จากกระบวนการตัดที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์กระเป๋าที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วาสนา ช่างม่วง (2555) เรื่อง การออกแบบกระเป๋าเก็บความร้อนด้วยผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มน้ำมอญแจ้ซ้อน พบว่า มีการผลิตผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติเป็นผ้าผืนและผลิตภัณฑ์หลายรูปแบบ เช่น ผ้าพันคอ ผ้าคลุมเตียง ผ้าเช็ดตัวกล่องใส่กระดาษชำระ หมวก กระเป๋าผ้า เสื้อผ้า และผ้าผืนสำหรับตัดเสื้อ แต่ยังคงต้องการรูปแบบที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้น มีการออกแบบและพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผ้าฝ้ายทอมือ

ย้อมสีธรรมชาติด้วยการออกแบบกระเปาะเก็บความร้อน/เย็นด้วยผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มน้ำมอญ
แจ้ซ้อน

3. แนวทางในการยกระดับผ้าทอไทลื้อคือการมีผ้าทอเป็นที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของบ้านลวงเหนือ อาจใส่ลายลวงเล่นผ้าเข้าไป แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของลวงเหนือคือ “ลายตาทามาควายหลวง” ซึ่งเป็น สัตว์ในตำนานของคนไทยลื้อบ้านลวงเหนือ โดยเน้นคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม และออกแบบลวดลายที่แปลกใหม่ ขึ้นในอนาคต สอดคล้องกับแนวคิดด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของ ประสงค์ ประณีตพลกรัง (2547) ที่กล่าวว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่หรือปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิม เพื่อเพิ่มมูลค่าการแข่งขัน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความแตกต่างจากคู่แข่ง ซึ่งในที่นี้จัดอยู่ในรูปแบบที่ 2 ผลิตภัณฑ์ปรับปรุงใหม่ โดยการปรับเปลี่ยน ดัดแปลง (Replacement Product of Modify Product) เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่พัฒนา เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงมาจากผลิตภัณฑ์เดิมที่ขายอยู่แล้วในตลาดทำให้สามารถตอบสนองความต้องการ และ สร้างความพึงพอใจแก่ผู้บริโภคได้มากขึ้นโดยเน้นที่เอกลักษณ์ที่โดดเด่นด้วยลายลวงเล่นผ้า และลายตาทามาควายหลวง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ รจนา จันทราสา และคณะ (2553) เรื่องการศึกษาและพัฒนา เอกลักษณ์ลวดลายบ้านเชียง เพื่อประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ผ้าแปรรูปพันท์บาติกเพื่อพัฒนารูปแบบเป็นผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมของที่ระลึกจังหวัดอุดรธานี พบว่า เอกลักษณ์ลวดลายบ้านเชียงที่สามารถสื่อถึงเอกลักษณ์บ้านเชียง ได้ชัดเจนมากที่สุด คือ ลวดลายขดกันหอยของบ้านเชียง ผู้บริโภคมีความต้องการผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของที่ระลึก จังหวัดอุดรธานีจากผ้าแปรรูปพันท์บาติกลายบ้านเชียงประเภทชุดผ้าปูที่นอน มากที่สุด รองมาคือ เฟอร์นิเจอร์ แก้ว และโคมไฟประดับบ้านตามลำดับ ผลการวิเคราะห์การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าแปรรูป โดยผู้เชี่ยวชาญการออกแบบ รูปแบบของชุดผ้าปูที่นอน แก้ว และโคมไฟ ที่ออกแบบพัฒนานั้นมีความเหมาะสม กับประโยชน์ใช้สอย เหมาะสมกับวัสดุและกรรมวิธีการผลิต มีความสวยงามและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ อยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ กมลรัตน์ วันไช และคณะ (2564) เรื่องแนวทางพัฒนา ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย แนวทางพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์สามารถทำได้ โดย การปรับวิธีการผลิต และกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้สินค้าที่มีความน่าสนใจมากขึ้น โดยใช้วิธีการพัฒนาการ ออกแบบ ลวดลายผ้าขึ้นมาใหม่ที่มีความร่วมสมัย และมีเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อผสมผสานอยู่ด้วย สามารถพัฒนา ต่อยอดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

กมลรัตน์ วันไช กัญญาลักษณ์ คำเงิน ชลลดา พรสุขสมสกุล และ กัสมา กาซ็อน. (2564). แนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อศรีดอนชัย อำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย. *วารสารบริหารธุรกิจอุตสาหกรรม*. 3(2), น. 46 – 54.

กมลวรรณ พืชพรพิพัฒน์ สารสุข. (2560). แนวทางในการพัฒนาศักยภาพทางการออกแบบผลิตภัณฑ์แฟชั่นประเภทกระเป๋าจากเศษผ้า กรณีศึกษา ผ้าทอไทลื้อบ้านเฮี้ย อำเภอปัว จังหวัดน่าน. *วารสารวิจิตรศิลป์*. 8(1), น. 60 – 105.

กิตติคุณวัฒน์ จูชะวิภาต. (2555). *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย*. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

นิตยา พรเพชรพราว. (2553). *การทอผ้าพื้นเมือง ผ้าสไบลายขิด*. สืบค้นจาก <https://www.mculture.go.th>

รจนา จันทราสา กนิษฐา เรื่องวรรณศักดิ์ และ ภาณุ พัฒนปณิธิพงศ์. (2553). *การศึกษาและพัฒนาเอกลักษณ์ลวดลายบ้านเชียงเพื่อประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ผ้าแปรรูปพันท์บาติกเพื่อพัฒนารูปแบบเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของที่ระลึกจังหวัดอุดรธานี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

วาสนา ช่างม่วง. (2555). *การออกแบบกระเป๋าเก็บความร้อนด้วยผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มน้ำมอญแจ้ซ็อน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

ศิริพร เวียงเงิน อริสรา ศรีมาลา และ ตฤลาภรณ์ แสนปรน. (2562). ผ้าทอไทลื้อ: ภูมิปัญญาบนลายผ้าของชุมชนบ้านป่าปี่ ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน. *วารสาร มจร.นครน่านปริทรรศน์*. 3(2), น. 95-103.

เยี่ยมลักษณ์ อดุงการ. (2550). *การพัฒนาพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวไทลื้อโดยองค์กรชุมชนบ้านหลวงใต้ อำเภอต๋อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.